

Lectura (èp. II, núm. 38, pàg. 158) el 15 de setembre de 1902, en un article dedicat a l'anàlisi etimològica de "Lo nom de Reus". Ventura hi deia, de passada, que "avui encara per la banda de Castellvell s'hi conserven marges, ponts i enrunes d'un forn romà". Les notícies es multipliquen durant la segona dècada del segle XX, sobretot arran de les recerques portades a terme en el jaciment per l'Agrupació Excursionista de Reus. Així, si més no, citen el(s) forn(s) de la Buada autors com Artur Masriera (1912), Ricard Ferraté (1915), Joan Ferraté (1918), Jaume Fort (1919) i Salvador Vilaseca (1920). Aquest últim, en un dels seus primers treballs de temàtica arqueològica, "Petites addicions a la història de la Tarragona romana" (*Revista del Centre de Lectura*, èp. III, núm. 15, 1 de setembre de 1920, pàgs. 270-271), publica la primera fotografia que coneixem del forn, aleshores mig colgat de terra i situat "en el marge d'una vinya". Val a dir que Vilaseca encara creia que es tractava de dos forns "en engrallat", però almenys va saber identificar –força encertadament– el tipus de material que s'hi fabricava: "la ceràmica [...] és [...] quasi sempre del tipus groller, ordinari, de la nostra terra. Hi abunden tègules, imbrices, plats i cantis de varies formes [sic], ribelles, fragments de grans gerres, hídries, urnes, pondus, etc". D'entre aquests fragments, Vilaseca en va recuperar un, corresponent a una àmfora, que conservava l'empremta d'un segell de terrisser (també fotografiat, tot i que invertit, en la làmina que il·lustra el seu article de 1920). Més endavant, l'any 1947, va regalar-lo al Museu que dirigia. Com a curiositat, podem esmentar també que durant la fase prèvia a la inauguració del Museu de Reus, pels volts de 1933, hom va pensar seriosament en desmuntar les restes del forn i reconstruir-les a les dependències de cal Rull (segons les notes de Pere Rius).

Vilaseca tornà, de temps en temps, a visitar aquest jaciment romà, tot i que estava massa allunyat cronològicament dels seus principals interessos científics (centrats en l'estudi de la Prehistòria). Els anys 1952 i 1953, per exemple, formà part del grup de la Secció Excursionista del Centre de Lectura que va anar a veure l'indret. L'última intervenció destacable de Vilaseca, pel que fa al forn de

la Buada, és dels anys 1965-1967 i té una relació directa amb el text de Toda que he citat al començament.

El 28 de maig de 1965, l'arquitecte Cèsar Martinell i Brunet va escriure a Salvador Vilaseca, director del Museu de Reus, una carta en què li deia, entre altres coses:

Encara estic amb la biografia de Gaudí que desgraciadament (afortunadament) surten coses noves que ho entretenen, però m'he fet el propòsit d'enllestir-ho abans de l'estiu [sic]. / M'interessen de Vós, de moment, dues coses: / 1ª Si trobeu inconvenient a que publiqui als apèndixs documentals el "manuscrit" que em va fer transcriure, del Museu. / 2ª Si seria possible tenir alguna foto de les ruïnes de forns romans del camí de Monterols o dels "capellans" (és el mateix?) on Toda diu que de nois anaven a passeig i escriure poesies romàntiques. Em plauria donar aquesta evocació gràfica de l'adolescència de Gaudí. Em diu l'amic Torrell que d'això potser en tingui alguna cosa Prunera. / De la 1ª us agrairia una resposta seguida per tal de fer copiar o no dit manuscrit. / La qüestió de les làmines té una mica més d'espera.

Val a dir que Martinell ja havia esmentat "las ruinas de los hornos romanos del camino de Monterols" en un treball publicat en el tom I del V Certament del Centre de Lectura de Reus, l'any 1952: "La raíz reusense en la obra de Gaudí" (pàgs. 271-299).

Vilaseca va aconseguir les fotos (fetes expressament) que li demanava Martinell i les hi va trametre poc després (en diverses cartes de Martinell a Vilaseca, conservades al Museu Comarcal de Reus, es parla d'aquesta qüestió). Martinell en va seleccionar finalment una, que va aparèixer en el seu llibre Gaudí. Su vida, su teoría, su obra, publicat a Barcelona l'any 1967 (pàg. 18), amb aquest peu: "Restos actuales de uno de los hornos

de alfarería romanos, en las cercanías de Reus, que Gaudí gustaba de visitar en su adolescencia".

Martinell va retornar a Vilaseca l'original de la fotografia, que es conserva actualment a l'arxiu d'aquest Museu Comarcal i que ara també reproduceixo (no consta el nom de l'autor).

En el mateix llibre, Martinell esmenta –d'una manera assenyada– els monuments que Gaudí i qualsevol altre visitant coetani podien haver vist a la veïna ciutat de Tarragona i a les seves proximitats (pàg. 18):

Le atrae Tarragona [...]; recorre las murallas llamadas ciclopeas, las ibéricas y romanas [sic], de tonalidades doradas; el castillo de Pilato, la capilla de San Pablo; más lejos la torre de los Escipiones y el arco de Bará y más cerca el acueducto romano, "del Diablo", y las antiguas fortificaciones de Salou, ya junto a Reus.

La relació entre Vilaseca i Martinell venia de molt abans (de fet, la primera notícia que en tinc, d'aquesta relació, procedeix precisament d'Eduard Toda i la trobo en una carta a Vilaseca datada l'any 1927). Els contactes van sovintejar a partir de 1930 (Vilaseca es va fer soci dels "Amics de l'Art Vell" quan Martinell n'era el secretari), però l'amistat es va reprendre i es va consolidar a partir de 1949 i es va mantenir ferma i constant fins a la mort de Martinell l'any 1973, tal com demostren les cartes que trameté aquest últim i que Vilaseca guardà curosament. Als últims anys de l'amistat correspon l'encàrrec, fet a Martinell per Vilaseca (com a president de l'Associació d'Estudis Reusencs), d'escriure el llibre *L'arquitecte Gaudí*, que veuria la llum de manera pòstuma (l'any 1979) i en el qual es reproduceix (pàgs. 25-26) un fragment de l'article que Toda havia publicat el 1936.

Entre la realitat i la fantasia: dos exemples recents

Fa uns quants mesos, es van presentar públicament i amb un bon ressò mediàtic les versions catalana i espanyola d'una nova biografia del nostre personatge, preparada especialment per al mercat internacional. Es tracta del volum Antoni Gaudí, de l'holandès Gijs van Hensbergen. Quan el vaig començar a llegir, atret per la curiositat d'un llibre com aquest, escrit per un autor que "se ha convertido en uno de los mayores expertos en la vida y la obra d'Antoni Gaudí" (segons l'edició catalana del diari *El Mundo*, del 27 de març de 2001), em va decebre per la diversitat d'errors i imprecisions que hi vaig anar trobant. Potser és un defecte meu, però se'm fa molt difícil d'acabar de llegir un llibre que d'entrada se m'apareix tan mancat de rigor. El senyor Hensbergen, que ha visitat personalment molts dels indrets gaudinians de Reus i Riudoms i que ha criticat les "llicències poètiques" d'altres autors (pàg. 42), ha forçat un pèl massa determinats aspectes complementaris de la biografia de Gaudí. En d'altres –simplement– ha tirat pel dret, com quan fa referència a les exploracions juvenils que suposadament van fer Gaudí, Toda i Ribera (a la mateixa pàg. 42): Van intentar seguir el rastre, mentre visitaven els forns romans, de les suposades restes paleolítiques a Burgar [sic]. Van buscar un cementiri de l'edat del bronze situat a Boella [sic] i, fora de la ciutat emmurallada de Montblanc, van parar a l'església romànica de l'Alcover: la Sang.

Si sembla probable –d'acord amb el testimoni tardà de Toda– que Gaudí conegués les restes d'una terrisseria romana situada a les rodalies de Reus (la de l'Espluga Pobra), és totalment inversemblant que explorés els jaciments arqueològics de la Boella i del Burgar (citats pel senyor Hensbergen d'una manera molt confusa, tipològicament i cronològicament), que es van localitzar (i estudiar –precisament– per Salvador Vilaseca) als anys quaranta i seixanta del segle XX. Fins i tot esmenta la Necròpolis Paleocristiana i el Fòrum de Tarragona, dos espais monumentals que es van començar a posar al descobert poc abans de la mort de Gaudí, a més d'altres edificis o monuments antics molt poc vistents aleshores (pàgs. 42-43):

La visita més excitant dels tres nois va ser a Tarragona, plena de restes romanes. Disposava d'un amfiteatre, una plaça coberta per fer-hi el mercat, banys termals, un circ, nombrosos temples i l'únic [sic] fòrum de tot Catalunya. / Tarragona era per ella mateixa una mostra exhaustiva de la història de l'arquitectura nacional, on destacaven la necròpolis paleocristiana, estructures visigodes simples [sic] i elements romànics, tot plegat coronat per la catedral gòtica de Santa Maria.

Recomano al lector que compari aquest text amb el que he transcrit més amunt de Martinell i que consulti –pel que fa a la història dels monuments– la guia actual de Tàrraco, editada pel Museu d'Arqueologia de Catalunya.

També molt recent és la "biografia joven" (sic) Antoni Gaudí, un arquitecte genial, signada per Josep M. Tarragona, que ens aporta més dades sobre les qualitats arqueològiques "sobrenaturals" del jove Gaudí, que hem d'afegir a les citades per van Hensbergen. En el capítol 2 d'aquesta biografia novel·lada, Tarragona dóna una curiosa versió de les activitats d'excursionisme científic juvenil a què es dedicaven Gaudí i els seus companys Ribera i Toda, a partir de l'article publicat al diari *El Matí* l'any 1936 (un article que –per cert– cita malament, pàg. 229). Com que el senyor Tarragona no sabia –si més no en el moment de redactar el seu llibre– on eren exactament "los hornos romanos" que tan agradaven Gaudí (pàg. 14), els situa –graciosament– a prop de Centelles. En la narració, els tres excursionistes aprofiten l'avinentesa (literària) per a visitar el gran monument constantinenc (pàgs. 16-17):

Los tres amigos llegan a los hornos romanos. Antoni saca su bloc y dibuja los pedazos de cerámica que Eduard recoge para su colección [...]. El antiguo mausoleo romano es usado como granero por los campesinos de la zona. Los amigos entran y buscan con la mirada, por encima de las balas de paja [sic], los mosaicos de la cúpula. ¡Ahí están! Rotos por el paso del tiempo, cubiertos del polvo de dieciocho siglos [sic], pero brillantes de colorido y de forma.

Extraordinari! Els ulls de Gaudí, gràcies a la imaginació del senyor Tarragona, travessen amb tota facilitat els dos pisos que hi havia entre la planta baixa i la cúpula, així com l'arrebossat que aleshores cobria el mosaic paleocristià (que, per cert, és de mitjan segle IV i només té setze segles i mig d'antiguitat)... I no només això, sinó que el jove Gaudí ja considera –del tot prematurament– el monument un "mausoleo" i copia "los mosaicos" en el seu quadern (perdut per a la ciència), quan encara faltaven uns quants anys per al seu descobriment (1877) i –és clar– molt abans dels primers estudis arqueològics.

No estic en condicions de definir –a partir de les escasses dades reals que conec– quin podia ser l'abast dels coneixements de Gaudí sobre l'arqueologia en general i sobre la del Camp de Tarragona en particular i quina importància o influència van tenir, de fet, en la seva formació o activitat professional posterior. Però em sembla que no podem donar per suposades segons quines coses i que cal contextualitzar correctament les hipotètiques activitats juvenils de Gaudí, si no volem caure en la fabulació o l'hagiografia.

Apèndix Records d'Antoni Gaudí a Reus, fins l'any 1870

Per Eduard Toda

De l'Antoni Gaudí, dec ésser jo l'amic més vell que encara va pel món.

Des de l'escola del mestre Francesc Berenguer, a una golfa del carrer de Monterols, on junts aprendrem les primeres lletres, per allà el 1860, fins en acabar la segona ensenyança, deu anys més tard, a l'Institut de Pares Escolapis del convent de Sant Francesc, en Gaudí i jo havíem anat sempre junts. El 1868 se'ns uní a l'Institut un nou condeixeble, del qual aviat fórem íntims amics i companys, Josep Ribera i Sans, vingut de l'Espluga de Francolí per causa de la mort del seu pare, que exercia el càrrec de mestre d'escola en aquella població.

La nostra vida comuna escolar fou bastant variada. He de dir, en primer lloc, que els tres nois érem bons deixebles, en opinió dels professors; sabíem les lliçons, i fins ens unia una certa emulació per a millor repetir-les de memòria. Però en